

In den beginne is de relatie

25 september 2016

voorbereid door: Joke Visser, Leo van Driel, Irene Groenendijk, Theo van der Gref, Ria Huisman, Einar Sies

Inleiding

We hebben met een kleine groep af gesproken het boek van Martin Buber: Ik en Jij te gaan lezen.

We moeten zeggen: het viel niet mee! Het is nog het best te lezen als je het leest als een soort mantra waar je af en toe blijft steken in een werkelijk onthullend stuk. Vervolgens duik je weer meanderend onder in stukjes onbegrijpelijke tekst en herhalingen. Dan weer haper je op iets dat zo diepgaand ingaat op de relatie met jezelf, met de natuur, met een ander mens en met de Schepper dat je er bij moet stilstaan. Het was ook goed om er met elkaar over in gesprek te zijn.

Buber beschrijft naar aanleiding van een diepgaande ervaring in zijn jeugd het onderscheid tussen Ik-Jij en Ik -Het. Ik -Het bevindt zich in de wereld van de ervaring (we zien, we horen, we duiden in onszelf.) Ik-Jij bestaat in - of zelfs scheidt - de relatie; dat wat tussen mens-mens, mens -natuur, mens en de Ene kan bestaan/ontstaan . Einar zal straks deze grondwoorden – zoals Buber ze noemt – met ons verkennen. Kern van het grondwoord Ik-Jij is: het wezenlijk in relatie zijn, bereidheid om die ander toe te laten bij je en in verbinding te delen met die ander. Dat is spannend.

Een klein citaat uit Ik en Jij: een ontmoeting met een boom.

“Ik kan een boom als beeld waarnemen: een oprijzende pijler waar het licht op botst, waar zacht zilver-blauw van de lucht doorheen stroomt. Ik kan hem als beweging waarnemen, stromende aderen aan klevend kernhout, zuigen van wortels, een eindeloos omgaan met aarde en lucht en het duistere groeien zelf. Ik kan hem indelen als soort maar in dit alles blijft de boom object, heeft zijn plaats en tijd, aard en gesteldheid.

Het kan ook zijn dat ik uit wil en genade bij het bekijken van de boom in een relatie ermee opgenomen word en dan is hij geen Het meer maar een Jij. Ik hoef nergens van af te zien, kan gewoon blijven kijken, in levende lijve staat hij tegenover mij en heeft met mij te maken. Zou een boom bewustzijn hebben? Ik ervaar het niet. Maar dan ga ik weer ontleden wat niet te ontleden is. Niet de ziel van de boom of een dryade ontmoet mij, maar hijzelf”

Ik-Het, Ik-Jij

Buber zegt in zijn boek 'Ik en jij' dat 'ik' op zichzelf geen betekenis heeft. 'Ik' krijgt alleen betekenis ten opzichte van iets of iemand anders. Als de mens 'ik' zegt, bedoelt hij Ik-Jij of Ik-Het.

Ik-jij en Ik-Het, grondwoorden noemt Buber ze.

Wat bedoelt hij met die grondwoorden? Dat zal ik proberen uit te leggen.

Ze zag er uit als een vlotte meid, toen ze op me toekwam. Ik schat haar een jaar of 35.

Ze had haar bruine haar samengebonden in een paardenstaart die op en neer danste als ze liep. Ze droeg een felgroene bloes met op de mouwen brede blauwe strepen en een donkergrijze broek, best wel chique.

In haar rechter oor had ze een groene oorbel die precies bij haar bloes paste, in haar linker oor niet.

Het intrigeerde mij. Het gaf haar iets non-conformistisch, maar toch weer niet te.

Hallo ik ben Laura, zei ze, ik ben hier vrijwilliger. Tot mijn verrassing sprak ze langzaam, lijsig bijna. Het paste niet bij haar.

Zulke observaties doen we dagelijks. Ik-Het is het grondwoord dat Buber hiervoor gebruikt. Vriendelijk voegt hij eraan toe 'bij personen mag je het ook ik-hij of ik-zij noemen, maar in de grond zie je de ander hier als een het, een object, iets met eigenschappen, iets dat je in een hokje kan plaatsen, iets ook, soms, om macht over uit te oefenen'. Het is alsof je je nieuwe truitje of je nieuwe telefoontje bekijkt – dát is er mooi aan, dát is handig, en dát is wat minder.

Laura is vrijwilliger in het tehuis waar die oude vriendin van je woont die je gaat opzoeken. Ze wijst je waar ze nu is, in de tuin, daar achter die rozenstruiken. In de verte zie je haar zitten.

Als je dichter bij komt schrik je. Ze ziet er zoveel slechter uit dan de vorige keer dat je haar bezocht. Is dat

de Els die altijd zo vol energie was, vrolijk, tijd had voor iedereen?

Nu zit ze daar en staart met een lege blik voor zich uit. Bij de begroeting laat ze niet merken dat ze je herkent. Je gaat naast haar zitten en neemt haar hand in de jouwe.

En dan gebeurt het – naast je zit niet de oude energieke Els van vroeger en ook niet de zieke vrouw van nu, maar beiden – zonder onderscheid.

Je voelt je met haar verbonden – heel nabij – en je hebt het gevoel dat zij dat ook zo ervaart.

Zo zitten jullie samen een tijdje – is het een minuut of een kwartier, je weet het niet. Er is niets anders dan zij en jij.

Dan toetert er in de verte een auto en is het moment van verbondenheid voorbij.

Zal ik koffie voor je halen? vraag je. Koffie....lekker, zegt Els zacht.

Over zulke momenten spreekt Buber van Ik-jij.

Buber zegt: Een Ik-Jij ontmoeting is zeldzaam; bijna altijd is er alleen Ik-Het.

Dat is niet erg. Zonder Ik-Het kan je niet leven.

Maar als je nooit een Ik-Jij relatie hebt gehad, heb je iets gemist, omdat je alleen daarin de ander waarlijk ontmoet.

Zo'n Ik-Jij relatie kan je niet afdwingen, het overkomt je. Je kunt niet meer doen dan je ervoor open stellen.

Hierna zingt Metha Smit 'Ken je mij'

Link naar ['Ken je mij' door Trijntje Oosterhuis](#)

Stem van een zachte stilte

Ik lees jullie 1 koningen 19: 10b-13 uit de Naardense Bijbel,

het gaat over Elia, die moest vluchten voor koningin Isebel. Hij verbergt zich in een grot.

Dan roept God hem.

Hij (God) zegt: ga naar buiten
en ga op de berg staan voor het aanschijn van de Ene!

Ziedaar, de Ene die voorbijtrekt,
en een geestesstorm, geweldig en sterk,
die bergen verscheurt en steenblokken verbrijzelt
voor het aanschijn van de Ene uit;
maar niet in die geestesstorm is de Ene,-

na de geestesstorm een aardbeving,
maar niet in de aardbeving is de Ene.

Na de aardbeving een vuur,
maar niet in het vuur is de Ene;

na het vuur
de stem van een zachte stilte.

Het geschiedt als Elia dat hoort
dat hij zijn aanschijn omhult
met zijn luisterrijke mantel.

Hij gaat naar buiten
en blijft staan in de ingang van de spelonk;
en ziedaar, tot hem een stem die zegt:
waarom ben je hier, Elia?

Israël ten tijde van Elia leek wel wat op het Turkije van nu. Het was een strijd tussen de Baäl godsdienst die koningin Isebel had meegenomen uit haar vaderland Sidon, en de god van Israël. Wie toen de god van Israël was toegedaan was verdacht of werd opgepakt, profeten werden gedood. Elia redde het vege lijf door te vluchten.

Dan laat hij op de berg Karmel, ten overstaan van het volk, zien wie de echte God is, niet Baäl maar de Ene – en hij laat – gruwelijk - alle 450 priesters van Baäl afslachten. Elia lijkt de strijd gewonnen te hebben. Koningin Isebel is buiten zichzelf van woede, als zij dat hoort. Ze zweert hem binnen 24 uur te doden. Elia moet opnieuw vluchten, ver weg de woestijn in. Daar verbergt hij zich in een grot, verslagen, verbitterd, uitgeblust.

In het stukje dat we net lazen vraagt de Ene Elia om naar buiten te komen voor een ontmoeting met Hem. En dan komen er die storm, die aardbeving, dat vuur.

De meesten van ons hebben dat gelezen als iets dat zich buiten Elia afspeelde, als het geweldige dat de komst van de Ene aankondigde. Maar het woord 'geestesstorm' in de Naardense vertaling geeft aan dat het – ook - om iets anders gaat.

Elia is nog niet klaar voor een ontmoeting met de Ene. In zijn hoofd is het een heftige storm van emoties. En in die storm is de Ene niet.

Ook in de aardbeving van binnen is de Ene niet, noch in het vuur.

Dan wordt het stil in zijn hoofd. Stilte om de ander te ontvangen.

De stem van een zachte stilte staat er treffend. Plaats voor ontmoeting, Ik-Jij.

Waarom ben je hier Elia?

Twee ervaringen met IK en JIJ

Ervaring 1

Ik begin met een citaat uit het boekje van Buber, Ik en Jij:

De relatie tot het jij is direct. Tussen Ik en Jij staat geen theorie, geen fantasie. Tussen Ik en Jij staat geen doel. Al het indirecte is een hindernis. Alleen waar het indirecte wegvalt, geschiedt de ontmoeting.

We spraken in de leesgroep over de moeilijke teksten van Buber, maar als je er met elkaar over praat kom je er toch wel verder mee. Hij zegt ook dat er een Ik-Jij relatie bestaat met kunstwerken. Schilderijen, composities, beelden, enz.

Zoals je een schilderij in zijn geheel ziet, zo is ook een compositie een geheel, waar de componist vaak veel mee heeft geworsteld om het tot een geheel te krijgen.

Voor mij is muziek de mooiste vorm van kunst.

De volgende ervaring wil ik graag met jullie delen:

Joke en ik hebben een aantal jaren samen meegedaan aan muziek- en theaterprojecten.

In één van die jaren studeerden we van verschillende componisten delen uit de Midzomernachtdroom in, o.a. van de componist Henry Purcell uit De Fairy Queen, een barokopera. Ik vond het prachtige muziek, heb daarna de dubbel CD voor mijn verjaardag gekregen en ontzettend vaak beluisterd.

Een poos later werd de hele opera uitgevoerd in de Anton Philipszaal.

Voor mijn gevoel heb ik de hele avond op het puntje van mijn stoel gezeten, alles om mij heen bestond niet meer. Ik was helemaal opgenomen in de muziek; ik had zoiets nog nooit meegemaakt. Het overkwam me gewoon. Ik kon dit gevoel niet verwoorden, maar de moeilijke teksten van Buber hebben mij geholpen om hier woorden voor te vinden.

Het was voor mij een directe ontmoeting met de Fairy Queen van Purcell.

Ervaring 2

Buber schreef zijn boek Ich und Du mede naar aanleiding van een gebeurtenis uit zijn jeugd. Ik vertelde het al vaker.

Een herinnering uit zijn kinderjaren. Als elfjarige had hij op het landgoed van zijn grootouders een vriendschap met een appelschimmel, die hij gewoon was in de nek te kroelen. Als hij dat deed hief het paard zijn hoofd en snoof zachtjes. Het paard was het andere, maar niet vreemd. Hij beleefde dit intens, "zoals een samenzweerder zijn kameraad een alleen voor hem bestemd en hoorbaar signaal geeft."

Op een dag verbreekt de jongen deze relatie: Hij denkt na over het strelen, wat voor plezier hij hem en het dier bezorgt. Zijn hand kan dat bewerkstelligen.

Daarna was het anders. Als hij het dier in de nek kroelde hief het zijn kop niet meer op. Het kind had het dier gemaakt tot iets dat hij een plezier kon doen.

Spreuken 18: 20

Van de vrucht van iemands mond
moet iemands buik verzadigd worden,-
met de opbrengst van zijn lippen
verzadigt hij zich.
